

Ivan Očak: Vojnik revolucije. Življenje in delo Vladimira Čopića; Marko Zovko: Kamilo Horvatin. Izgubljen u staljinskim čistkama; Ivan Očak: Braća Cvijići; memoari Tome Nikšića: U svijetu za istinom; Branislav Gligorijević: Između revolucije i dogme, Voja (Vojislav) Vujović.

V delu Branislava Gligorijevića, ki predstavlja politično biografijo o Voji Vujoviću, spoznamo usodo enega najvidnejših jugoslovanskih revolucionarjev med obema vojnama, ki se je prebil v sam vrh komunistične internacionale. Voja Vujović se je oblikoval v pomembno revolucionarno osebnost našega in mednarodnega dečavskega gibanja pod Leninovim idejnim vodstvom, saj je bil kot sekretar Mladinske komunistične internacionale tudi član predsedstva Izvršnega komiteja kominterne. Samo nekaj let kasneje, ko je Stalin oblikoval temelje svojemu stalinističnemu sistemu, je Vujović prišel v spor s Stalinom in seveda doživel hiter političen padec, ki se je končal s fizično likvidacijo. Že samo dejstvo, da je prišel v spor s Stalinom, tedanjim vodstvom VKP(b) in kominterne, vsekakor zasluži veliko pozornost; še toliko bolj, ker je bil 1959. leta rehabilitiran kot žrtev stalinističnih čistk.

Pisec Vujovićeve biografije sledi življenju revolucionarja od njegove rane mladosti v Požarevcu, prek študijskih let v Franciji, kjer nastopa kot organizator jugoslovanske revolucionarne mladine in komunistične mladine Francije, njegovemu sodelovanju na drugem kongresu kominterne v Moskvi (1920), izvolitvi v vodstvo Mladinske komunistične internacionale oziroma v njen Izvršni komite. Vujović je v svojem vsakdanjem političnem delu sledil pravilnemu Leninovemu stališču o nujnosti oblikovanja enotne revolucionarne fronte (sodelovanje komunistov in socialistov v skupnem boju), kar pa ga je seveda pripeljalo v spor s tistimi sektaškimi Stalinovimi silami v kominterni, ki so dogmatsko vztrajali na razkolu s socialisti; boril se je torej proti fetišiziranju ruskih izkušenj in mehaničnemu prenašanju le-teh v politično prakso, kakor tudi proti vsakim šablonskim rešitvam, tako v vrstah kominterne kot Mladinske komunistične internacionale. Prav tako je ostro nastopal proti dušitvi notranje partijske demokracije ter birokratizaciji partije.

Gligorijević je torej posvetil veliko pozornost Vujovičevemu sporu s Stalinom (idejne osnove spora, njegovemu mestu v opoziciji proti Stalinu, njegovemu »odstopu« s položaja sekretarja Mladinske komunistične internacionale (1926) in njegovi kritiki Stalinove politike na plenumu IKKI), kakor tudi celotni »igri«, v kateri je bil Vujović najprej izključen iz partije, nato preganjan in končno fizično likvidiran. Vujović je bil vsekakor eden izmed prvih in najgorečnejših Stalinovih nasprotnikov. Res je, da je v sovjetski partiji že obstajala leva in desna opozicija, vendar se je ta spustila v boj proti Stalinu predvsem zaradi boja za oblast, medtem ko Vujović takšnih pretenzij vsekakor ni mogel imeti, zato je lahko resnično stal na Leninovih pozicijah in njegovi politični dediščini v borbi za ohranitev marksistično-leninističnih idej.

Pisec je pri pisanju Vujovićeve biografije pregledal vso Vujovičevo pisano ostalino, objavljeno v raznih časopisih in publikacijah Kominterne in Mladinske komunistične internacionale. Prav tako je uporabljal Vujovičevo osebno korespondenco, delno ohranjeno v arhivalijah Humberta Droza — vidnega člana v predsedstvu Kominterne, kakor tudi v Arhivu CK ZKJ; tu je uporabljal še material iz objavljenih in neobjavljenih dokumentov IKKI in MKI. Opozarja pa, da mu niso bili dostopni nekateri stenogrami s sej predsedstva kominterne in MKI, kakor tudi Vujovičev dosje z obtožnico in obrambo na moskovskih procesih 1935. in 1936. leta. Nedostopen mu je bil tudi zapisnik Vojnega kolegija, na osnovi katerega so Vujovića 1959. leta rehabilitirali. Prav zaradi tega avtor poudarja, da omenjeno delo predstavlja šele začetek v raziskovanju življenja in revolucionarne dejavnosti Voje Vujovića.

Knjiga, ki je opremljena z dragocenim fotografskim gradivom, je pisana sicer kot politična biografija, vendar v korelaciji z mnogimi dogodki v Kominterni, Mladinski komunistični internacionali in komunistični partiji Jugoslavije; gre torej za dogodke, v katerih je bil Vojo Vujović sam akter, na katere je mogel tudi sam vplivati, ali pa so oni vplivali na njega. To pa je tisti vidik, ki daje Gligorijevičevemu delu o Voji Vujoviću dodatno vrednost.

Av g u s t L e š n i k

R o y M e d v e d j e v, N i k i t a H r u š č o v. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1983. 315 strani.

Roy Medvedjev, znameniti sovjetski zgodovinar, ki ga v domovini uradno ne priznavajo, ker je oporečnik, nam v svojem delu predstavlja Nikito Segejevića Hruščova — sovjetskega državnika, »ki je svet jezil, navduševal, vznemirjal, ki je imel doma in v tujini navdušene oboževalce, pa tudi zagrizene nasprotnike. Bil je nenavaden

človek in voditelj, ki ga je poznal skoraj sleherni zemljan, pa vendar je bil in ostal tudi uganka. Pogumen borec proti stalinizmu, a obenem tudi njegov izdelek, velik borec za mir, toda tudi človek, ki je svet pripeljal najtesneje na rob jedrske vojne, navdušen reformator, čigar reforme pa so pogosto več škodovala kot koristile. ...» Pred nami je torej dragocena biografija o izjemnem politiku in državniku dvajsetega stoletja, ki je več kot deset let vodil komunistično partijo Sovjetske zveze in politiko sovjetske države, saj je imel v svojih rokah neomejeno oblast ter je sprejemal odločitve, ki so posredno ali neposredno vplivale na človeštvo.

Roy Medvedjev nam predstavi življenjsko pot Hruščova v osmih poglavjih: Vstop Nikite Hruščova v politično življenje, Stalinov človek, Obdobje triumviratov (1953—1955), Dvajseti kongres, Na vrhuncu oblasti (1958—1960), Kriza oblasti (1961—1963), Proti padcu, Hruščov upokojenec. Življenjska pot Hruščova je izredno zanimiva in bogata. Zrasel je v revni družini in bil pri desetih letih vaški pastir. Nato je odšel v trpljenja polni slavni Donbas, kjer so kopali premog, vlivali železo in kjer je bil proletariat: delal je kot ključavničar v livarnah in tovarnah ter se oblikoval v delavca, borca za pravice delavskega razreda. Ko je bil star triindvajset let, je izbruhnila oktobrska revolucija, naslednje leto je dobil partijsko knjižico; kot rdečearmejec se je bojeval na Južni fronti, postal je politični komisar, okusil lakoto in grenkobo ter doživel navdušenje in zmago državljanske vojne. Ko se je vse končalo, se je vrnil v rove svojega Donbasa. Ob delu je študiral in dokončal »rabbak« (delavsko fakulteto), potem pa so ga določili za vodstveno partijsko delo v Donbasu. Ta izbor je bil odločen za vso njegovo nadaljnjo pot, saj se je prebil kot »kader iz baze« v sam najvišji partijski vrh. Tako je postal vodja organizacijskega oddelka kijevskega pokrajinskega partijskega komiteja. Leta 1929 je prišel v Moskvo, kjer je postal sekretar partijskega komiteja. To je bil položaj, s katerega je lahko veliko videl, ne pa tudi veliko vplival — ta okoliščina je imela kasneje pomembno vlogo pri njegovih pobudah in prizadevanjih za destalinizacijo; bil je v nenehni Stalinovi bližini ter je srečno preстал Stalinove množične čistke (1936—1937). Član CK je postal na XVII. kongresu leta 1934; kandidat za člana politbiroja leta 1938, leto kasneje, na XVIII. kongresu pa je prišel Nikita Hruščov, ker je zelo veliko dotedanjih najvišjih funkcionarjev izginilo v čistkah, v politbiro. Vrnil se je v Kijev kot novi prvi sekretar CK KP Ukrajine.

V vojni vihri je Hruščov obdržal dolžnost partijskega sekretarja, poleg tega pa je dobil zelo važne vojaške in politične naloge na Južni fronti. Odigral je pomembno vlogo v bitki za Stalingrad. Intenzivno se je ukvarjal s politiko, ki so jo narekovala težke vojne razmere, sodeloval je pri organiziranju partizanske vojne na ravninah Ukrajine. Po vojni se je vrnil k staremu političnemu delu. Od marca do decembra 1947 je bil predsednik ukrajinske vlade, od konca tega leta do decembra 1949 je bil znova sekretar CK v Ukrajini. Potem je odpotoval v Moskvo in dobil tu hkrati novo in staro funkcijo — postal je sekretar CK KPSZ in spet prvi sekretar moskovskega okrožnega komiteja. Oktobra 1952 je Hruščov na XIX. kongresu KPSZ, zadnjem, ki je potekal v znamenju Stalinove navzočnosti in vsemogočnosti, prebral referat »O spremembah v statutu KPSZ«. Po XIX. kongresu je v podobi zdravniške afere grozila smrt najbližjim Stalinovim sodelavcem, toda Stalin je nenadoma umrl, ne da bi uresničil zadnji uničevalni pohod. Hruščov je torej prišel živ skozi vse Scile in Karibde nevarnega časa. Šele zdaj, pri šestdesetih, star po izkušnjah in življenju, a mlad po načrtih in energiji, je mogel resnično začeti svoje pravo politično življenje.

Kot voditelj Sovjetske zveze se je Nikita Hruščov v obdobju enega desetletja marsičesa lotil. Od tega, kar je naredil, je za zgodovino najpomembnejši začetek procesa »destalinizacije«; za napad na Stalinov mit je bil zares potreben izjemen političen pogum. Razkriti, da je naredil genialni voditelj hude napake, da je podpiral grobe zmote, je pomenilo ne samo osumiti monumentalni kult neke osebnosti, temveč tudi dregniti v gosti splet odnosov, metod, dogem in navad, s katerimi je ta osebnost tri desetletja obdajala sebe, svojo vsemogočnost v Sovjetski zvezi in svoj blišč v mednarodnem komunističnem gibanju. Pravi obračun s Stalinom se je začel na XX. kongresu KPSZ februarja 1956, ko je Hruščov prebral svoj referat »O kultu osebnosti in njegovih posledicah«. Za ljudi v Sovjetski zvezi je bil to strahovit šok, toda Hruščov je menil, da je bil ta šok potreben, še več — rešilen. Hruščov je pozneje na XXII. kongresu sam komentiral veliki »trenutek resnice na XX. kongresu«... Ali je bilo nujno, da se tako ostro in odkrito kritizirajo ogromne napake in težke posledice v zvezi s kultom osebnosti? Hruščov je menil, da je bilo nujno, saj je bil na temelju vsestranske analize in po temeljitem proučevanju dokumentov CK razkrinkan nepopoljšljivi sovražnik in avanturist, hkrati z njim pa se je tudi razkrilo najbolj grobo kršenje socialistične zakonitosti, zloraba oblasti, samovolja in represalije proti mnogim poštenim ljudem, med njimi tudi proti vidnim partijskim delavcem in državnim funkcionarjem. To je bila notranja moralna potreba in obveznost partije in njenega vodstva. To je bila pravilna odločitev, je menil Hruščov.

Seveda avtor tudi poudarja, da so procesu Hruščove destalinizacije, v katerem so rehabilitirali mnoge mrtve in žive žrtve Stalinovega terorja, nasprotovali stalinisti, saj so bile s tem ranjene ambicije najvidnejših birokratov. Odločilni boj Hruščova z najvidnejšimi stalinisti je potekal za javnost nevidno, bil pa je zelo dramatičen. Skupina MKM (Molotov, Kaganovič, Malenkov) je ocenila, da je prišel ugoden trenutek za protinapad, ko je junija 1957 Hruščov predložil prezidiju CK predlog o reformi načrtovanja in vodenja gospodarstva. Nameravali so ga potolči z naglim udarcem v ozkem krogu samega prezidija. Toda Hruščov je pokazal prisotnost duha in taktični talent v najnevarnejši situaciji. Uspelo mu je v najkrajšem času sklicati najvišji partijski forum v Kremlju, saj so vojaška nadzvočna letala pripeljala iz vseh krajev Sovjetske zveze v Moskvo člane centralnega komiteja. Hruščov je na seji CK obdolžil vodilne staliniste, da so hoteli minirati ukrepe in spremeniti smer, ki so jo sprejeli na XX. kongresu; pri tem je dobil vso podporo članov CK. Tako je skupina Molotov, Kaganovič, Malenkov dokončno izgubila bitko in nesojeni Stalinovi nasledniki so bili odstranjeni iz vodstva; proces destalinizacije se je nadaljeval.

Hruščov je igral tudi izredno pomembno vlogo v zunanji politiki Sovjetske zveze, saj se je pogosto srečeval z najvidnejšimi državniki sveta in z njimi krojil usodo takratne mednarodne politične situacije. Utrdil je mednarodni položaj Sovjetske zveze, se spuščal v politične konfrontacije (npr. kubanska in berlinska kriza) in pogajanja, predvsem z ZDA in Kitajsko. V notranji politiki je posvetil veliko skrb gospodarskemu razvoju — industrializaciji, predvsem pa kmetijstvu. Bil je pristaš notranjih reform, ki pa so bile dostikrat premalo preštudirane in zato niso vedno dale željenih rezultatov. Prav slednje je bil glavni razlog, da so ga na zasedanju plenuma CK KPSZ 14. oktobra 1964 enostavno odstavili. Ko se je zvečer po seji vrnil domov, je Hruščov vrgel torbo v kot in rekel: »Tako, zdaj sem upokojenec. Med vsemi stvarmi, ki sem jih dosegel, je morda najpomembnejše to, da so me lahko preprosto odstavili z glasovanjem; Stalin bi jih dal vse aretirati«. Za temi preprostimi besedami se skriva globoka resnica, pa tudi veličina N.S. Hruščova. Na koncu naj poudarim, da bo Medvedjeva biografija o Hruščovu vsekakor zadovoljila večino bralcev, zahtevnejši bralec pa bo pogrešal predvsem globljih analiz, ki se jim je avtor verjetno namerno izognil.

Avgust Lešnik

GORISKI LETNIK — ZBORNİK GORIŠKEGA MUZEJA

Goriški muzej (Nova Gorica) je začel leta 1974 izdajati svojo redno letno publikacijo z naslovom »Goriški letnik«. Doslej je izšlo deset števk. Zbornik prinaša znanstvene in poljudno-znanstvene prispevke predvsem s področja arheologije, etnologije, zgodovine, zgodovine umetnosti, literarne zgodovine; prispevki so vezani prvenstveno na prostor severne Primorske ter sosednje Furlanije. Tako sodelujejo v zborniku tudi tuji pisci z obmejnih področij. »Goriški letnik« želi biti tudi revija, ki naj ustvari dialog na znanstveni ravni ob naši zahodni meji. K temu naj poleg objav znanstvenih člankov pripomorejo tudi ocene in poročila o različnih periodičnih publikacijah, ki izhajajo v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

»Goriški letnik« lahko naročite pri Goriškem muzeju, Grajska 1, YU-65001 Nova Gorica.